

کتاب ۱۳۸۵۶۵۵

فرهنگ عامه

مرزن آباد

مؤلفین:

دکتر محمدهادی منصوری

دکتر یعقوب شریعتیان

www.ketab.ir

سرشناسه	:	منصوری، محمدهادی، ۱۳۳۹ -
عنوان و نام پدیدآور	:	فرهنگ عامه مرزن آباد / مولفین محمدهادی منصوری، یعقوب شریتیان؛ ویراستار حبیب‌الله کریمیان
مشخصات نشر	:	تهران: شرکت بهمن برنا؛ شهرداری مرزن‌آباد، ۱۳۹۴.
مشخصات فزائیری	:	۱۷۴ ص.؛ مصور (رنگی)، تصویر.
شابک	:	۱۵۰۰۰ ریال ۷-۸۱-۸۰۲۳-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	:	فینا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. [۱۶۱]-۱۶۴.
موضوع	:	فرهنگ عامه -- ایران -- مرزن‌آباد
موضوع	:	مرزن‌آباد
موضوع	:	مرزن‌آباد -- آداب و رسوم و زندگی اجتماعی
شناسه افزوده	:	شریتیان، یعقوب، ۱۳۳۹ -
رده بندی کنگره	:	GR۲۹۱۳۹۴ م۴۸ /
رده بندی دیو	:	۰۹۵۲۲۷/۳۹۸
شماره کتابخانه	:	۴۱۰۰۹۸۸

فرهنگ عامه مرزن‌آباد

دکتر محمد هادی منصوری - دکتر یعقوب شریتیان

ویراستار: دکتر حبیب‌الله کریمیان

ناشر: بهمن برنا با همکاری شهرداری مرزن‌آباد

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۴

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: حیدری

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

شابک: ۷-۸۱-۸۰۲۳-۹۶۴-۹۷۸

این اثر مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ایران می‌باشد. تصویربرداری و تکثیر از تمام یا بخشی از اثر به هر شکل و بدون دریافت مجوز کتبی و قبلی از ناشر ممنوع است.

فهرست مطالب

پیشگفتار

مقدمه

۱۹	فصل اول کلیات
۱۹	۱-۱) مردم‌شناسی؛ فرهنگ و فولکلور
۱۹	تعریف علم مردم‌شناسی
۲۰	شاخه‌های مردم‌شناسی
۲۲	فولکلور یا ادبیات عامه
۲۳	ویژگی‌های فولکلور
۲۳	کارکردهای فرهنگ عامه در اجتماع
۲۴	۲-۱) چارچوب نظری
۲۴	نظریه کارکردگرایی
۲۶	پیش فرض‌ها و مفاهیم اساسی
۲۷	نظریه "روبرت و اون جونز"
۲۷	الف) سنت‌های مادی
۲۷	ب) سنت‌های گفتاری
۲۸	ج) سنت‌های رفتاری
۲۸	۳-۱) روش و فنون تحقیق
۳۰	۱-۴) ویژگی‌های محل تحقیق (استان مازندران)
۳۱	ویژه گی‌های شهرستان‌های استان مازندران
۳۲	وضعیت جغرافیایی استان مازندران
۳۲	ناهمواری‌ها
۳۲	آب و هوا
۳۲	مرطوب و معتدل
۳۳	کوهستانی
۳۳	منابع آب
۳۳	رودها
۳۴	پوشش گیاهی
۳۵	زندگی جانوری

۳۶		باستان‌شناسی و تاریخ مازندران
۳۷		ورود اقوام مختلف به مازندران
۳۷		زبان و گویش مردم مازندران
۳۹		دین و مذهب
۴۰		ویژگی‌های اقتصادی استان مازندران
۴۱		گردشگری و جاذبه‌های توریستی مازندران
۴۲		۱،۵) ویژه گی‌های شهر مرزن آباد
۴۳		تاریخ مرزن آباد
۴۵		رویان
۴۷		مرزن‌آباد
۴۹		گروه‌های قوم مرزن آباد
۴۹		گویش‌های مردم مرزن‌آباد
۵۰		روستاهای مرزن آباد
۵۱		وضعیت فعلی روستاهای مرزن آباد
۵۱		اسامی روستاهای دهستان کوهستان
۵۲		پوشش گیاهی و جانوری مرزن آباد
۵۲		باستان‌شناسی در مرزن آباد
۵۴		گاهشماری محلی
۵۴		بن روز یا بن ما
۵۵		صنعت گردشگری در مرزن‌آباد
۵۸		فرهنگ بسیج، جبهه و شهادت
۵۸		نقش روحانیت در مرزن آباد
۶۱		فصل دوم سنت‌های رفتاری
۶۱		مقدمه
۶۱		۲،۱) مراسمی که در یک سال هجری در مرزن آباد انجام می‌شود:
۶۲		آیین‌های پیش نوروزی
۶۲		نوروزخوانی
۶۳		خانه تکانی
۶۴		کاشت سبزه
۶۴		آیین «چل‌چل‌خای»
۶۴		چهارشنبه سوری
۶۶		آیین‌های آغاز سال نو
۶۶		رسم "مادر میج"

۶۷	سفره ی نوروزی
۶۸	دیدارهای نوروزی
۶۸	سبزه بدر
۶۹	مراسم شاخ انا
۶۹	(۲,۲) آئین ها و مراسمی که در گردش یک سال قمری در مرزن آباد انجام میشوند
۷۰	ماه مبارک رمضان
۷۱	عید فطر
۷۱	ایام محرم
۷۳	عید قربان
۷۴	نیمه شعبان
۷۵	عید غدیر
۷۵	(۲,۳) آئین ها و رسم منطقه ای و محلی
۷۶	مراسم تیرماه یزده
۷۶	لال مار
۷۸	رسم دستمال دیم به داک
۷۸	تعزیه
۸۱	(۲,۴) بازی های عامیانه و محلی
۸۲	کارکرد و نقش بازی ها
۸۳	کمرقیش کا
۸۳	مُرغنه جنگی
۸۴	آغوز کا یا گردو بازی
۸۴	کُلی کاج
۸۵	(۲,۵) ورزش و تفریحات منطقه ای و محلی
۸۵	کشتی محلی
۸۶	ورزنا جنگ
۸۶	(۲,۶) آئینها و مراسم مربوط به فعالیتهای تولیدی
۸۷	همیاری، تعاون و یاریگری در مرزن آباد
۸۸	شیر واره
۸۹	کوپا سَری
۸۹	روجاری
۸۹	کیله کنی
۸۹	کابَری
۹۰	هم بندی

۹۰	 مراسم طلب باران
۹۱	 آفتابخواهی
۹۲	 (۲,۷) موسیقی محلی
۹۵	 فصل سوم سنت‌های شفاهی
۹۵	 مقدمه:
۹۶	 (۳,۱) داستانها و افسانه‌های محلی
۹۷	 نمونه‌ای از قصه‌ها و اسطوره‌های مرزن آباد
۹۷	 قوز بالای قوز
۹۷	 اسطوره اژدها
۹۷	 مهر مادری
۹۸	 خاله لاک به سر
۹۹	 (۳,۲) ضرب‌المان‌ها
۹۹	 اهمیت و کارکردهای مرزها
۱۰۲	 (۳,۳) طنز شیرین و رنج
۱۰۳	 (۳,۴) چیستان
۱۰۴	 انواع چیستان
۱۰۵	 (۳,۵) ترانه‌های محلی
۱۰۸	 (۳,۶) لایبی
۱۱۱	 فصل چهارم سنت‌های مادی
۱۱۱	 مقدمه:
۱۱۲	 (۴,۱) خوراک
۱۱۲	 غذاهای محلی مرزن آباد
۱۱۴	 انواع آش
۱۱۴	 سایر غذاهای محلی مرزن‌آباد عبارتند از:
۱۱۴	 نان‌های محلی
۱۱۴	 (۴,۲) پوشاک
۱۱۵	 پوشاک مردان مرزن آباد
۱۱۵	 تن پوش
۱۱۶	 سرپوش
۱۱۶	 پاپوش
۱۱۶	 پوشاک زنان مرزن آباد
۱۱۶	 تن پوش
۱۱۷	 سرپوش

۱۱۷	پابوش
۱۱۸	۴,۳ صنایع دستی
۱۲۰	۴,۴ موسیقی سازی
۱۲۰	آلات موسیقی مرزن آباد
۱۲۰	نقاره
۱۲۱	دُهل
۱۲۱	سرنا
۱۲۱	نی (الوا)
۱۲۲	۴,۵ معماری و مسکن
۱۲۲	الف) معماری حکومتی
۱۲۲	ب) معماری مردمی
۱۲۳	معماری مسکن در مرزن آباد
۱۲۴	خونه سری
۱۲۵	فصل پنجم نظام خانواده و مراسم گذار
۱۲۵	مقدمه
۱۲۵	۵,۱ ساختار مناسک گذار و ویژه مراسم گذارهای آن
۱۲۶	الف) مرحله ی گسست یا پیش گذار (Separation)
۱۲۶	ب) مرحله ی عبور یا انتقال (Liminal)
۱۲۶	ج) مرحله ی پیوستن و یا پسا گذار (Aggregation)
۱۲۷	۵,۲ نظام خانواده در مرزن آباد
۱۲۷	خانواده گسترده
۱۲۸	خانواده هسته‌ای
۱۲۸	
۱۳۰	۵,۳ مراسم ازدواج
۱۳۰	خواستگاری و بله برون
۱۳۱	قند شکنی
۱۳۱	نامزدی
۱۳۱	خیاط نشان
۱۳۲	خرج بار
۱۳۲	مراسم عقد
۱۳۲	جهیزیه و جهیزیه بران
۱۳۳	حنابندان
۱۳۳	حمام دامادی

۱۳۴		مراسم اصلاح و آرایش
۱۳۴		پول اندازی
۱۳۵		عروسی
۱۳۶		پاتختی
۱۳۷		مادر زن سلام (زن مار سلام)
۱۳۷		(۵,۴) تولد و فرزندآوری
۱۳۸		بارداری و زایمان
۱۳۹		نامگذاری
۱۳۹		گهواره بندی
۱۴۰		رسم دندان سری
۱۴۰		ختنه سران
۱۴۱		(۵,۵) مگ و مراسم سوگواری و کارکردهای آن
۱۴۱		کارکردهای مراسم سوگواری
۱۴۲		آداب و مراسم مرگ سوگواری در مرزن آباد
۱۴۵		فصل ششم اعتقادات و باورهای عامیانه مردم مرزن آباد
۱۴۵		مقدمه:
۱۴۵		(۶,۱) باورها، عقیده و خرافات
۱۴۶		خصوصیات باورهای منطقی
۱۴۶		خصوصیات باورهای غیر منطقی
۱۴۷		خرافات
۱۴۹		(۶,۲) باورهای عامیانه مردم مرزن آباد در مورد پدیده های آسمانی
۱۴۹		رعد و برق
۱۴۹		رنگین کمان
۱۴۹		ستارگان
۱۴۹		آسمان
۱۵۰		ماه و خورشید
۱۵۰		بارش برف و باران
۱۵۰		(۶,۳) باورهای عامیانه در مورد ایام هفته
۱۵۱		(۶,۴) باورهای عامیانه راجع به حیوانات
۱۵۱		پرستو
۱۵۱		شغال
۱۵۱		گنجشک
۱۵۱		کلاغ

۱۵۱	 کبوتر
۱۵۱	 جغد
۱۵۱	 خروس
۱۵۲	 مرغ
۱۵۲	 زاغی
۱۵۲	 گربه
۱۵۲	 اسب
۱۵۲	 گاو
۱۵۳	 سگ
۱۵۳	 گربه
۱۵۳	 گوسفند
۱۵۳	 گراز
۱۵۳	 (۶،۵) سفره‌های نذری
۱۵۳	 سفره حضرت رقیه
۱۵۴	 سفره حضرت ابوالفضل
۱۵۴	 (۶،۶) باورها و اعتقادات در مورد یوهه‌های درمان و طب سنتی
۱۵۵	 طب سنتی در مرزن آباد
۱۵۶	 دامپزشکی سنتی در مرزن آباد
۱۵۷	 (۶،۷) سایر باورها
۱۵۷	 مصاحبه شوندگان
۱۶۱	 منابع:
۱۶۴	 منابع انگلیسی:
۱۶۵	 تصاویر
۱۶۵	 پیوست

مستقبل

تاکنون در باره جنبه‌های گوناگون زندگی مردم استان مازندران از جمله مذهب، اعتقادات، تاریخ، جغرافیا، موسیقی، آداب و رسوم، هنر و ادبیات عامه پژوهش‌های متفاوتی صورت گرفته که هر یک از آنها برای علاقه‌مندان و پژوهشگران مفید و کار ساز بوده است اما در مورد آداب و رسوم و فرهنگ مردمان منطقه مرزن آباد آن گونه که باید، تحقیق جامعی انجام نشده است.

از آنجا که آگاهی از سابقه تاریخی و شناخت فرهنگ پیشینیان برای بسیاری جذاب و دلنشین است و غفلت از فرهنگ، فراموشی از خود است. شهرداری مرزن آباد نیز بر آن شد تا برای شناخت ماهیت و موقعیت کنونی، پیشینه این منطقه نظر افکنده و قبل از فراموش شدن آداب و رسوم مردمان این منطقه به جمع‌آوری آنها اقدام نماید. هرچه فرهنگ و تمدن درخشان این منطقه گسترده‌تر از آن است که با این قطره‌های شناخت بتوان از دریاں بیدر آن سیراب شد و حق مطلب را حتی بقدر اندک ادا کرد زیرا:

هر چه گویم عشرت شراب‌ریزان / چون به عشق آیم خجل باشم از آن

اما به مصداق:

آب دریا را اگر نتوان لیسید / هم به قدر تشنگی باید چشید

سعی شده است تا از اقیانوس بی‌انتهای فرهنگ و آداب و رسوم به اندازه‌ای بهره جست.

اما دستیابی به سابقه تاریخی و فرهنگ گذشتگان چندان آسان نیست. گاه باید به نقل قول‌های سانشور دگان محلی و گاه باید به اشیاء و ابزار به جا مانده از گذشتگان دور رجوع کرد. گاه نیز به بهره‌ای اسناد و دست‌نوشته‌ها پرداخت و از روش‌های مردم‌شناسی سود برد.

امید است پژوهش‌هایی از این دست که حاصل تلاش و زحمات مردم‌شناسانی، چون آقایان دکتر محمد هادی منصوری و دکتر یعقوب شربتیان و همچنین فرهیختگان و اندیشمندان شهری و روستای مرزن آباد است موجبات رضایت هرچه بیشتر دانش پژوهان را فراهم سازد و در راه نشر و اشاعه فرهنگ کشور عزیزمان ایران مؤثر واقع شود.

جعفر ردانی

شهردار مرزن آباد

۹۴/۸/۱

وجود پیشینه کهن و درخشان تاریخی، زندگی اقوام و طوایف مختلف در کنار هم و تنوع آب و هوایی باعث شده است که کشور ایران دارای گنجینه بسیار غنی و سرشار از آداب و رسوم، نهج‌ها، جشن‌ها، قصه‌ها، افسانه‌ها، اعتقادات، ضرب‌المثل‌ها، بازی‌ها و ... باشد به همین دلیل، دامنه فرهنگ عامه در ایران، بسیار وسیع و متنوع است.

اما با وجود این منابع غنی فولکلور، به دلیل حضور فرهنگ‌های بیگانه و بنا به تغییراتی که به سرعت در جامعه انجام می‌گیرد، بسیاری از آداب و رسوم و مراسمی که ریشه در اعماق تاریخ ایران دارند، در حال فراموش شدن هستند. امروزه نسبت به جمع‌آوری و تدوین آنها اقدامی نشود. دیری نمی‌پاید که بسیاری از این گنجینه‌ها، بی‌واسطه از دست خواهیم داد و اگر فولکلور یک ملت از دست رود، قسمت اصلی هویت آن ملت هم از بین خواهد رفت.

استان مازندران با تاریخ تمدن دیرینه یکی از مناطقی است که از نظر فرهنگ و ادبیات عامه بسیار غنی است و می‌تواند به عنوان پایگاه مردم‌شناسی و تحقیقات فولکلوریک مورد توجه قرار گیرد و قبل از آنکه در جریان مدرنیته و گذشت زمان این میراث غنی فرهنگی به دست فراموشی سپرده شود ثبت و نگهداری گردد.

در این میان شهر مرزن‌آباد نیز به عنوان یکی از شهرهای استان مازندران با داشتن عناصر فرهنگی متعدد و متنوع که حتی از روستایی به روستای دیگری متفاوت است از منظر مطالعات مردم‌شناسی بسیار حائز اهمیت است.

بنابراین به منظور ثبت و ضبط پاره‌ای از ویژگی‌های فرهنگی این منطقه که کم‌کم به دست فراموشی سپرده می‌شوند و همچنین درک تحولات فرهنگی آن که یکی از وظایف مردم‌شناسی است به جمع‌آوری اطلاعات فرهنگی، فولکلور و آداب و رسوم منطقه مرزن‌آباد در قالب یک پژوهش میدانی اقدام گردید.

پژوهش حاضر که در مجموع به بخشی از فرهنگ عامه مردم مرزن‌آباد از گذشته تا به حال اختصاص یافته، شامل ۶ فصل است. در فصل اول ضمن تعاریفی از علم انسان‌شناسی؛ فرهنگ و فولکلور به ویژگی‌های کنی استان مازندران و شهر مرزن‌آباد پرداخته شده است. ضمن آنکه در این فصل در مورد چارچوب نظری، روش و فنون تحقیق بحث می‌شود.

در فصل دوم به سنت‌های رفتاری که در مرزن آباد مرسوم است پرداخته شده و مراسم و جشن‌های منطقه‌ای و محلی، بازی‌ها، ورزش، تفریح و سرگرمی‌های بومی، آئین‌ها و مراسم مربوط به فعالیت‌های تولیدی و موسیقی محلی مورد توجه قرار گرفته‌اند.

فصل سوم این تحقیق، سنت‌های شفاهی نام دارد. ترانه‌ها، چیستان‌ها، لالایی‌ها، مثل‌ها، دوبیتی‌ها و افسانه‌های محلی به عنوان بخش مهمی از فرهنگ عامه در این فصل تشریح شده است.

در فصل چهارم فرهنگ و سنت‌های مادی شامل خوراک، پوشاک، صنایع دستی، آلات موسیقی، معماری و مسکن به عنوان اصلی‌ترین عناصر فرهنگ مادی و قابل رویت مورد توجه قرار گرفته‌اند.

فصل پنجم، نظام خانواده و مراسم گذار نام دارد. مسائل نظیر زایمان، تولد، ازدواج و مرگ عناوین اصلی این فصل را تشکیل می‌دهند.

فصل آخر این پژوهش اعتقادات و باورهای عامیانه مردم مرزن آباد را در برمی‌گیرد. در این فصل به موضوعاتی همچون پدیده‌های روان و طب سنتی، سفره‌های نذری و... توجه شده است.

قدردانی و سپاسگزاری:

از آنجا که جمع‌آوری اطلاعات فرهنگی در خصوص منطقه مرزن آباد بدون همکاری مسئولین، کارشناسان، فرهیختگان فرهنگی و مردم مهربان مرزن آباد و همچنین پژوهشگرانی که در حوزه علوم اجتماعی به خصوص مردم‌شناسی تخصص دارند میسر نشد، لذا شایسته است به منظور قدردانی و تشکر از آنان نامی ذکر گردد.

- جناب آقای مهندس جعفر ردایی (شهردار مرزن آباد)
- جناب آقای ابوالقاسم حاتمی (باستان‌شناس و رئیس سابق بخش پیش از تاریخ موزه ایران باستان)
- جناب آقای مومن توپا ابراهیمی (نویسنده، روزنامه‌نگار و پژوهشگر)
- جناب آقای دکتر حبیب‌الله کریمیان ویراستار این تحقیق
- جناب آقای سید حسین کاشی زاده (پژوهشگر و فرهیخته)
- حاج آقا محمود علیخانی (امام جمعه مرزن آباد)
- اعضای شورای اسلامی شهر مرزن آباد به خصوص جناب آقای محمد ردائی رئیس شورا
- جناب آقای کامران پولادی (بخشدار مرزن آباد)
- جناب آقای سروش صیادی نژاد (کارمند شهرداری شهر مرزن آباد و پژوهشگر)
- سرکار خانم نغمه بیدقی فر (پژوهشگر مردم‌شناسی)

- سرکار خانم ساناز نصیری (کارشناس ارشد مردم‌شناسی)

- سرکار خانم آذر درویش (کارشناس ارشد جامعه‌شناسی)

- سرکار خانم شیرین خزایی (کارشناس ارشد مردم‌شناسی)

- سرکار خانم یاسمن شربتیان (پژوهشگر)

- جناب آقای فیروز صیادی نژاد (از آگاهان محلی)

- جناب آقای عیسی کیا دلیری (مرثیه خوان و ساکن روستای دلیر)

- سرکار خانم خدیجه سام دلیری (عضو شورای اسلامی شهر مرزن آباد)

- جناب آقای لمی احمد توپا اسفندیاری (تعزیه خوان و ساکن روستای الیت)

- جناب آقای رمضان کیا دلیری (آزاده جنگ تحمیلی و ساکن روستای دلیر)

- کلیه کارکنان محترم شهرداری مرزن آباد (به ویژه واحد روابط عمومی و امور فرهنگی)

و همچنین کلیه مردم شهر و ساکنان شهری و روستایی مرزن آباد و تمامی عزیزانی که در این تحقیق ما را یاری نموده‌اند، به ویژه پسر خردسال من که نام آنان در پایان این پژوهش ذکر شده است.

محمد هادی منصوری و یعقوب (داوود) شربتیان

پاییز ۱۳۹۴